

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej

Karolina Góra
Nr albumu: 1143418

Porównanie różnych algorytmów obliczania wykładnika Hursta

Praca licencjacka
na kierunku Informatyka

Praca wykonana pod kierunkiem
dr hab. Paweł Góra prof. UJ
Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej

Kraków 2020

Oświadczenie autora pracy

Świadom odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przeze mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Kraków, dnia

Podpis autora pracy

Oświadczenie kierującego pracą

Potwierdzam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i kwalifikuje się do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Kraków, dnia

Podpis kierującego pracą

Abstract

Implementation of algorithms *Rescaled Range* (R/S), *Detrended Fluctuation Analysis* (DFA) and *Detrended Moving Average* (DMA). Observed how, for different data series, each method creates a straight, which directional factor is a value of Hurst exponent and what possible discrepancies there can appear.

All methods are programmed in Python3, with use of ready numerical library (numpy) for calculations and graphic library (matplotlib) for generating final charts.

Abstrakt

Do analizy szeregów czasowych wykorzystuje się szeroki wachlarz metod i technik, których celem jest zbadanie charakteru tych danych i ukrytych pod nimi procesów oraz możliwości określenia ich zachowań w przyszłości na podstawie dostępnych danych. W niniejszej pracy przedstawiono metody wykorzystywane do analizy i wykrywania procesów charakteryzujących się tzw. długą pamięcią: metoda analizy długozasięgowej (ang. *Rescaled Range*), metoda analizy odtrędowionych fluktuacji (*Detrended Fluctuation Analysis*), metoda odtrędowionej średniej kroczącej (*Detrended Moving Average*). Przeprowadzono analizę wyników uzyskanych przy pomocy poszczególnych metod dla różnych ciągów danych oraz wskazano zaobserwowane rozbieżności.

Wszystkie metody zostały zaprogramowane w języku Python3, z wykorzystaniem gotowych bibliotek numerycznych (numpy) do obliczeń oraz biblioteki graficznej (matplotlib) do generowania wykresów wynikowych.

Spis treści

1. Wstęp.....	6
1.1. O wykładniku Hursta.....	6
1.1.1. Geneza.....	6
1.1.2. Interpretacja wartości wykładnika.....	7
1.1.3. Metody wyznaczania wykładnika Hursta.....	8
1.2. Wyjaśnienie pojęć.....	9
1.2.1. Korelacja.....	9
1.2.2. Odchylenie standardowe.....	10
1.2.3. Random Walk.....	10
1.2.4. Fluktuacja.....	10
1.3. Technologie i narzędzia.....	11
1.3.1. Język programowania.....	11
1.3.2. Biblioteki pomocnicze.....	11
1.3.3. Środowisko pracy.....	12
1.4. Dane.....	12
1.4.1. Typ danych.....	12
1.4.2. Wybrane zbiory danych.....	12
2. Implementacje.....	14
2.1. Funkcje pomocnicze.....	14
2.1.1. prepareData() - przygotowanie tablic z danymi to przetwarzania.....	14
2.2. Algorytm R/S (Rescaled Range).....	15
2.3. Algorytm DFA (Detrended Fluctuation Analysis).....	22
2.4. Algorytm DMA (Detrended Moving Average).....	31
3. Analiza wyników dla różnych szeregów czasowych.....	35
3.1 Szereg czasowy dla metody DFA (2087 pomiarów).....	35
3.2 Analiza temperatury w Melbourne (3650 pomiarów).....	36
3.3 Analiza dziennej liczby urodzeń (356 pomiarów).....	37
3.4 Analiza plam słonecznych (2820 pomiarów).....	39
3.5 Analiza temperatury na powierzchni morza (263 pomiary).....	40
3.6 Dane	41
4. Podsumowanie.....	43
Przypisy.....	44
Literatura.....	44

1. Wstęp

1.1. O wykładniku Hursta

1.1.1. Geneza

Przewidywanie przyszłości zaprzętało umysły i rozbudzało wyobraźnię ludzi od najdawniejszych czasów. Obok poszukiwania kamienia filozoficznego oraz eliksiru młodości było przedmiotem niezliczonych badań i dociekań najbardziej przenikliwych umysłów na przestrzeni dziejów, by wymienić tylko takich gigantów jak Fermat, Pascal, Jakub Bernoulli, Gauss, Laplace czy Boltzmann. Wprawdzie cel nie został do dzisiaj osiągnięty i być może nigdy do tego nie dojdzie, tym niemniej w ostatnich stuleciach dokonano liczących się odkryć oraz odniesiono sporo sukcesów, mających swój bardzo praktyczny wymiar.

Aby lepiej poznać i zrozumieć zjawiska występujące w przyrodzie przeprowadza się badania, których pierwszym etapem jest zgromadzenie licznych obserwacji na ich temat, prowadzonych przez długi okres czasu. Poszukując zależności w zebranych danych, analizuje się je na określonych, równych odstępach czasowych, co pozwala na odkrycie występujących w zjawisku prawidłowości oraz anomalii.

Takim analizom człowiek poddaje wszystko, co tylko rozbudza jego ciekawość, poczynając od zjawisk fizycznych, a kończąc na kwestiach finansowych i ekonomicznych. Pojawia się jednak duży problem, a mianowicie, czy zjawisko w ogóle posiada jakąkolwiek zależność, czy może jest czysto losowe? Na szczęście istnieje wiele technik umożliwiających odpowiedzenie na to pytanie.

Jedną z metod służących do określania, czy w danym ciągu czasowym istnieje jakąkolwiek zależność, jest wyznaczanie wykładnika Hursta. Badania z jego wykorzystaniem pierwotnie pojawiły się w dziedzinie hydrologii, na początku XX wieku. Na podstawie obszernych danych o wylewach Nilu, próbowano określić optymalne wymiary tamy, która pozwalałaby na regulowanie poziomu wody w warunkach niestabilnego deszczu i susz na Nilu. Przedsięwzięcie to pokazało, że zmiany poziomu wody nie są zjawiskiem całkowicie losowym oraz odkryto istnienie długoterminowej pamięci zdarzeń, dla nieskończonej długości szeregów czasowych. Warto nadmienić, że do wykonywanych obliczeń Harold Edwin Hurst miał do dyspozycji dane z 847 lat. Wykładnik swoją nazwę otrzymał na cześć wyżej wspomnianego hydrologa brytyjskiego, który był głównym członkiem zespołu prowadzącego wspomniane badania. Można spotkać się z określeniami, że wykładnik ten, jest *indeksem zależności* lub *indeksem długo-zasięgowej (long-range) zależności*. W geometrii fraktalnej wykładnik Hursta jest oznaczany przez symbol H , co jest uhonorowaniem Harolda Hursta oraz Ludwiga Otto Höldera przez Benoit'a Mandelbrota.

W geometrii fraktalnej wykładnik H mierzy *moc łagodnej* lub *dzikiej* losowości serii danych. Dzięki niemu można oszacować prawdopodobieństwo utrzymania się trendu danych, określenia czy posiadają tendencję do silnej regresji do średniej, czy dążą w określonym kierunku.

1.1.2. Interpretacja wartości wykładnika

Podczas badań zmianami poziomu Nilu, dostrzeżono potęgową zależność pomiędzy odchyleniem standardowym σ , a długością analizowanego szeregu czasowego n :

$$\sigma = n^H$$

gdzie H odpowiada wykładnikowi Hursta.

Z tej zależności wyjaśnia, dlaczego wyniki przedstawia się na wykresach podwójnie logarytmicznych. Logarytmując obie strony równania $\ln(\sigma) = \ln(n^H)$, można przejść do postaci będącej równaniem prostej: $\ln(\sigma) = H \cdot \ln(n) + \text{const}$. Taki zapis pozwala na dopasowanie prostej, której współczynnik kierunkowy, wyznaczony przy pomocy regresji liniowej, jest szukanym wykładnikiem Hursta – H .

W praktyce zależność pomiędzy wyznacznikiem, a współczynnikiem kierunkowym prostej, można zdefiniować na dwa sposoby:

1. Przedstawiając widmo mocy badanego ciągu na wykresie podwójnie logarytmicznym i dopasowanie do niego prostej. Wtedy $H = \frac{1-\alpha}{2}$, gdzie α to współczynnik kierunkowy.
2. Przedstawiając na wykresie podwójnie logarytmicznym dane będące serią ułamkową i tworzące zależność $F(L) \sim L^\alpha$, gdzie $H = \alpha$.

Drugi z przedstawionych sposobów opiera się na tej samej zależności potęgowej, którą odkrył w czasie badań Hurst, dlatego w niniejszej pracy wykorzystano go do przedstawiania wszystkich uzyskanych wyników.

Wyznaczając wykładnik H oczekujemy, że jego wartość znajdzie się w zakresie $[0,1]$. Wynika to z własności prawdopodobieństwa, które maksymalnie może wynosić 1. Uzyskanie wartości brzegowych 0 i 1 oraz wartości 0.5 jest rzadko spotykane, przez co często uważane są za czysto teoretyczne.

Niektóre metody, jak np. DMA, wymagają przemyślanego dopasowania okresów obserwacji, które mogą zależeć od algorytmu, jak i od rodzaju czy ilości zgromadzonych danych. Zmieniając długości lub ilość badanych przedziałów czasowych, można doprowadzić układ danych końcowych do najbardziej jednoznacznego rezultatu.

Wartość otrzymanego wykładnika Hursta, informuje o charakterze badanego szeregu czasowego:

- ➔ $H=0.5$ – szereg nieskorelowany, czyli dane tworzą biały szum. Oznacza to, że szereg zachowuje się jak błędzenie losowe i nie posiada ukierunkowanego trendu.

- ➔ $0 < H < 0.5$ – korelacja negatywna – szereg czasowy, w którym przez długi czas dane będą często i szybko zmieniać swój kierunek – po wartości wysokiej prawdopodobnie nastąpi wartość niska, a po niej znów wysoka z tą samą tendencją do przełączania się między wartościami wysokimi i niskimi.
- ➔ $0.5 < H < 1$ – długoterminowa dodatnia autokorelacja. Ciąg przedstawia długozasięgową zależność (Long Range Dependence), to znaczy, że gdy ciąg ma tendencję wzrostową (lub malejącą), to prawdopodobnie ten trend się utrzyma. Badane zdarzenie potrzebuje silnego bodźca, aby spowodować zmianę trendu.

1.1.3. Metody wyznaczania wykładnika Hursta

Istnieje wiele metod pozwalających na wyprowadzenie wartości wykładnika H . Dobiera się je w zależności od badanych szeregów. Do serii czasowych jednowymiarowych, do których ograniczona została niniejsza praca, można zastosować algorytmy takie jak:

- ➔ R/S – metoda analizy długozasięgowej (ang. Rescaled Range);
- ➔ DFA – metoda analizy odtrędowionych fluktuacji (Detrended Fluctuation Analysis);
- ➔ DMA – metoda odtrędowionej średniej kroczącej (Detrended Moving Average).

Pierwsza z wymienionych metod – R/S, jest pierwotną metodą estymacji wykładnika Hursta. H.E. Hurst zdefiniował ją jako funkcję przedziałów w szeregu czasowym:

$$\frac{R(n)}{S(n)} = C \cdot n^H \quad \text{przy } n \rightarrow \infty$$

gdzie:

- ➔ $R(n)$ – jest to zasięg pierwszych n złożonych odchyleń od średniej;
- ➔ $S(n)$ – jest ich odchyleniem standardowym;
- ➔ n – wielkość przedziału czasowego, segmentu, na którym przeprowadzane są obserwacje;
- ➔ C – pewna stała.

Każdy z wyżej wspomnianych algorytmów opiera się na wielokrotnym przebadaniu serii danych, dla przedziałów o różnej wielkości n . Celem użytych w nich metod jest otrzymanie, opisaną w podrozdziale wcześniej, zależności potęgowej między długością serii danych, a parametrem charakterystycznym dla danego algorytmu. Na przykład w metodzie R/S jest to relacja zasięgu odchyleń od średniej, do odchylenia standardowego na przedziale.

Metoda DFA dochodzi do pożądanej zależności skupiając się na fluktuacji wokół lokalnego trendu danych, zamiast na zasięgu sygnałów. Z tego powodu może być stosowana nie tylko do wyznaczania wykładnika Hursta, ale także posiada szersze zastosowanie, przy badaniu sygnałów, których podstawowe statystyki (np. średnia, wariancja) lub dynamika zmieniają się w czasie. Jest ona rozszerzeniem zwykłej analizy fluktuacji (FA) i została wprowadzona przez fizyka Chung-

Kang Peng w 1994 roku. Do wyznaczenia wykładnika H należy wyprowadzić średnią wartość fluktuacji, dla różnych wielkości przedziałów czasowych. Na ich podstawie odczytuje się wskaźnik korelacji danych.

Ostatnia z metod, metoda DMA, jest algorytmem o najmniej skomplikowanej logistyce. Opiera się ona bowiem na doborze przedziału – okna badawczego – i przemieszczeniu się nim, jak suwakiem, po badanych danych. W ten sposób wyznacza się średnią kroczącą, dla okna o wybranej wielkości n . Następnie modyfikuje się wartości szeregu czasowego o wyznaczone średnie. Na podstawie powstałego, zmodyfikowanego ciągu odczytuje się szukaną zależność, pomiędzy długością okna czasowego, a średnią znajdujących się w nim wartości.

Oprócz wspomnianych już metod, do wyznaczania wykładnika H służą także algorytmy falkowe, którym poświęcona została równolegle pisana praca Pana Szymona Peszka pod tytułem „Porównanie różnych algorytmów wyznaczania wykładnika Hursta”. Algorytmów falkowych jest bardzo wiele, żeby wymienić tylko kilka z nich, takich jak falka Haar’a, Daubechie rzędu 4, Coiflet’a rzędu 1 czy Symlet rzędu 10. Bazują one na dyskretniej transformacji falkowej oraz określonych bazach falkowych. Celem tych algorytmów jest wyznaczenie tak zwanego widma falkowego i dopasowania do niego prostej, która spełnia takie samo zadanie, jak w opisanych na początku metodach.

1.2. Wyjaśnienie pojęć

1.2.1. Korelacja

Korelacja przedstawia statystyczny związek pomiędzy dwiema zmiennymi losowymi X i Y . Znając wartość jednej z nich, powinno być się w stanie określić (przynajmniej w niektórych przypadkach) dokładną lub przybliżoną wartość tej drugiej.

W statystyce analiza korelacji polega na zbadaniu, czy dwie zmienne są ze sobą istotnie powiązane, doszukując się współzależności pomiędzy ich dowolnymi cechami, atrybutami lub własnościami. To dlatego wspomniane wcześniej trzy metody estymacji wykładnika Hursta, mimo że każda opiera się na badaniu innego parametru szeregu, pozwalają na wyciągnięcie podobnego wniosku.

Analizując korelację, nie istotne jest wyjaśnienie dlaczego wykryta zależność ma miejsce, ale udzielenie odpowiedzi na trzy pytania:

1. Czy w badanym zjawisku występuje związek?
2. Jaki jest współczynnik korelacji? (W odniesieniu do niniejszej pracy, odpowiada on wykładnikowi Hursta)
3. Jak silny jest związek pomiędzy badanymi zmiennymi?

Wynik analizy korelacji graficznie prezentuje się na tak zwanym wykresie rozrzutu. W przypadku wykładnika Hursta jest to, wcześniej już wspomniany, wykres podwójnie logarytmiczny, obrazujący zależność między długością przedziału czasowego, a badaną własnością szeregu.

1.2.2. Odchylenie standardowe

Odchylenie standardowe (σ) jest kolejnym pojęciem z dziedziny statystyki. Zaliczamy je do miar rozproszenia, przeznaczonych do badania stopnia zróżnicowania wartości zmiennej. Jej zadaniem jest określenie, o ile średnio wartości w badanym szeregu czasowym odchylają się od średniej arytmetycznej badanej zmiennej.

Niskie wartości σ świadczą o małym rozproszeniu danych, czyli ich niewielkim zróżnicowaniu. Wysokie wartości odchylenia przeciwnie, oznaczają silne rozproszenie.

1.2.3. Random Walk

Błądzenie losowe (ang. Random Walk) jest pojęciem z zakresu matematyki i fizyki, określającym ruch przypadkowy. Oznacza to, że w kolejnych momentach czasu, cząstka (obserwowany obiekt) przemieszcza się z aktualnego położenia do innego, w losowy sposób.

W niniejszej pracy, błądzenie losowe będzie wykorzystane w celu modyfikacji rozproszonych danych, przed rozpoczęciem ich przetwarzania. Algorytm transformujący pierwotny szereg czasowy przy pomocy metody Random Walk, opiera się na zamianie każdej wartości na sumę wartości ją poprzedzających, zmodyfikowanych o średnią arytmetyczną całej serii czasowej. Operację tę przedstawia równanie $X_n = \sum_{k=1}^N (x_k - \langle x_n \rangle)$, gdzie:

- ➔ X_n - transformowany element serii czasowej
- ➔ N - długość szeregu czasowego
- ➔ x_k - k-ta wartość szeregu czasowego
- ➔ $\langle x_n \rangle$ - średnia arytmetyczna z całej serii czasowej

1.2.4. Fluktuacja

Fluktuacja, inaczej wahania przypadkowe, są to niedające się przewidzieć odchylenia od wartości średniej zmiennej losowej, podlegającej losowym zmianom w czasie i nie wykazujące żadnej tendencji. Fluktuacje są ściśle związane z błędami statystycznymi oraz prognostycznymi. Pojawiają się jako składowa szeregu czasowego (trend + okresowość + wahania przypadkowe). Dla wielkości proporcjonalnych do liczby N serii danych, rozproszenie danej wielkości $A(t)$ związane z fluktuacjami $\sigma^2(A) = \langle A^2 \rangle - \langle A \rangle^2$ jest proporcjonalne do N . Z tego wynika względna fluktuacja:

$$\frac{\sigma(A)}{A} = \frac{\sqrt{N}}{N} = \frac{1}{\sqrt{N}}.$$

Taką zależność zaobserwować będzie można w rozdziale 2, podczas opracowywania metody DFA, która oblicza fluktuację lokalnego trendu w celu wyprowadzenia wykładnika Hursta.

1.3. Technologie i narzędzia

1.3.1. Język programowania

Metody numeryczne wymagają zadbania o prędkość wykonania, przejrzystość zapisu i ograniczenie ich złożoności do minimum. Dla analizowanych w tej pracy algorytmów, istotne jest efektywne czytanie plików, zawierających tysiące rekordów do przetworzenia oraz możliwość zobrazowania osiągniętych rezultatów. To wszystko zapewnia język Python.

Python3 - posiada technologię, pozwalającą na swobodne i łatwe odczytywanie plików tekstowych. Pozwala na modelowanie dużych zbiorów danych i oferuje wbudowane funkcje do ich analizy. Dobrze zaimplementowane biblioteki numeryczna (numpy) i graficzna (pyplot), dają możliwość szybkiej i wydajnej implementacji algorytmów oraz wizualizacji ich wyników.

1.3.2. Biblioteki pomocnicze

Korzystając z Python3, do implementacji opisywanych w pracy metod użyte zostały dwie z wbudowanych bibliotek:

- ➔ **numpy** – rozbudowana biblioteka funkcji służących do obliczeń w metodach numerycznych i wykonywania ich z najmniejszą złożonością obliczeniową. Funkcje wykorzystane do implementacji omawianych metod, to:
  - **average()** – funkcja zwraca średnią z wartości przekazanych w tablicy;
  - **polyfit()** – funkcja służy do interpolacji krzywej zadanego stopnia n, na podstawie stabelaryzowanych danych (tablica indeksów oraz tablica wartości im odpowiadająca) i zwraca współczynniki dopasowanej krzywej. Jeżeli podany stopień krzywej wynosi 1, zwrócone zostaną współczynniki prostej.
  - **log()** – funkcja zwraca logarytm naturalny z podanego argumentu. Może także wykonać mapowanie, przekształcając tablicę z wartościami, na tablicę z logarytmami tych wartości;
  - **sqrt()** – funkcja zwraca pierwiastek z podanego argumentu.
- ➔ **pyplot** – biblioteka funkcji do tworzenia wykresów danych. Wykorzystane zostały funkcje:
  - **scatter()** – definiuje wykres jako punktowy (styl wykresu);
  - **title()** – nadaje tytuł wykresu;
  - **ylabel()** – nadaje nazwę osi Y;
  - **xlabel()** – nadaje nazwę osi X;
  - **text()** – pozwala na dodanie tekstu w polu wykresu. Funkcja ta została wykorzystana do wyświetlania współczynnika kierunkowego α prostej;
  - **plot()** – generuje wykres o atrybutach nadanych mu funkcjami wyżej;

- `show()` – wyświetla utworzony wykres.

1.3.3. Środowisko pracy

Jako środowisko pracy wykorzystane zostały JetBrains PyCharm oraz Visual Studio Code.

Program PyCharm jest przystosowany specjalnie do pracy z językiem Python oraz jego bibliotekami. Pozwala on na estetyczne pisanie kodu, jego automatyczne formatowanie i wykrywanie błędów. Posiada wygodny tryb pracy, umożliwiający systematyczny podgląd i zapis generowanych przez program wykresów.

1.4. Dane

1.4.1. Typ danych

Tak jak zostało wcześniej wyjaśnione, analizowane algorytmy wykorzystuje się przy szeregach czasowych jednowymiarowych. Taki szereg musi spełniać jeden kluczowy warunek:

- ➔ seria danych musi być szeregiem, gdzie pomiary zostały wykonane w równych odstępach czasowych.

Dodatkowo, jeśli jest to możliwe, powinien być to szereg ułamkowy, dla zwiększenia dokładności wykonywanych obliczeń.

1.4.2. Wybrane zbiory danych

Wszystkie metody estymacji współczynnika Hursta, przedstawione w drugiej części pracy, zostały wykonane dla różnych serii danych. W części trzeciej przedstawiono i porównano uzyskane wyniki. Wybrane dane wejściowe zapisane zostały w plikach:

- ➔ **nile.txt** – dane na temat wylewu rzeki Nil;
- ➔ **births.txt** – liczba urodzeń (dziennie) dziewczynek w roku 1959 w Californii;
- ➔ **temp.txt** – minimalna dzienna temperatura w Melbourne (lata 1981-1990);
- ➔ **zurich.txt** – liczba zaobserwowanych plam słonecznych w danym miesiącu w Zurichu (lata 1749- 1983);
- ➔ **assignment4.txt**
- ➔ **nino.txt** – temperatury powierzchni morza (264 rekordy);
- ➔ **warner.txt** – dane oferowane przez bibliotekę python – *pywelvets* dotyczącą zagadnień falek.

2. Implementacje

2.1. Funkcje pomocnicze

2.1.1. prepareData() - przygotowanie tablic z danymi to przetwarzania

W pliku o nazwie *prepareData.py* znajduje się funkcja, przygotowująca do przetwarzania dane, z podanego źródła. Każdy zapisany rekord składać musi się z dwóch wartości. Jedna jest wartością porządkującą, a druga zapisaną obserwacją, która zostanie poddana analizie. Każdy rekord zapisany jest w nowej linii, a jego dane oddzielone spacją.

```
5 def prepareData(file, max_n, min_n):
6     X = []
7     indexes = []
8     with open(file) as data:
9         for line in data:
10             i, value = line.split()
11             indexes.append(int(i))
12             X.append(float(value))
13
14     L = []
15     if max_n:
16         w = max_n
17     else:
18         w = len(X)
19
20     while w / 2 > min_n:
21         if w % 2 == 0:
22             L.append(int(w / 2))
23             w = w / 2
24         else:
25             w -= 1
26
27     return indexes, X, L
```

---

funkcja przygotowująca dane tekstowe do przetwarzania przez algorytmy

---

Funkcja przyjmuje trzy argumenty:

- ➔ file – ścieżka do pliku tekstowego, w którym zapisane są dane;
- ➔ max_n – maksymalna długość przedziałów (n), na jakie dzielone są dane;
- ➔ min_n – minimalna długość przedziałów (n), na jakie dzielone są dane;

i zwraca trzy tablice:

- ➔ indexes – tablica indeksów pobranych z przekazanego pliku;
- ➔ X – tablica zgromadzonych danych, które poddane zostaną obserwacji.

Kolejność danych w tablicy X, jest w ścisłym związku z kolejnością danych tablicy *indexes*.

Argumentowi *indexes[i]* odpowiada wartość *X[i]* i zależność ta nie może zostać zaburzona;

- L – tablica wybranych długości n dla badanych przedziałów, tak że ich ilość w przetwarzanej serii danych, jest potęgą 2.

Korzystając z możliwości importowania funkcji między plikami (*from prepareData import **), udostępniono wyżej zaimplementowaną funkcję każdemu z implementowanych algorytmów.

2.2. Algorytm R/S (Rescaled Range)

Algorytm *R/S*, jest podstawową metodą wyznaczania wykładnika Hursta. Wymaga ona dużej ilości zebranych rekordów – Hurst przeprowadzał analizę na podstawie danych z kilkuset lat i mógł wykonywać obliczenia dla dużych n . Przy mniej licznych seriach, algorytm może nie działać zgodnie z oczekiwaniami.

Metoda *R/S* opiera się na dzieleniu szeregu czasowego na równe przedziały (ang. ranges) o długości n i modyfikacji danych w ich obrębie. Jak wspomniane zostało już w rozdziale 1.1.3, algorytm ten analizuje zależność pomiędzy wielkościami badanych przedziałów czasowych, a odchyleniem standardowym wartości się w nim znajdujących. Przypominając, powiązanie z wykładnikiem H przedstawia równanie:

$$\frac{R(n)}{S(n)} = C n^H \quad n \rightarrow \infty \quad C = \text{const.}$$

gdzie:

- n – wielkość przedziałów (ranges) czasowych, na których przeprowadzane są obserwacje (ilość *danych* w nich zawartych);
- $R(n)$ – jest to zasięg pierwszych n złożonych *odchyleń* od średniej;
- $S(n)$ – jest ich odchyleniem standardowym.

1. Algorytm wymaga odpowiedniego przygotowania danych. Korzystając z opisanej w rozdziale 2.1.1 funkcji *prepareData*, otrzymano tablicę danych X oraz tablicę L z wielkościami przedziałów, dla których zostanie przeprowadzona analiza. W metodzie *R/S* indeksowanie danych jest zbędne, ale nie oznacza to, że możemy zaburzyć kolejność badanych wartości X .

```
9      #0
10     indexes, X, L = prepareData('nile.txt', None, 2)      # pobranie danych
11     N = len(X)      # N = ilość badanych danych
12     AVG = []        # tablica, w której zbieramy końcowe wyniki dla każdego n
```

Implementacja deklaracji danych wyjściowych

Dla zilustrowania działania algorytmu, wykorzystano szereg czasowy z obserwacjami na temat wylewów Nilu. Dane wyjściowe przedstawiają się w następującej postaci:

➔ $X = [1157.0, 1088.0, 1169.0, 1169.0, 984.0, \dots, 1205.0, 1054.0, 1151.0, 1108.0]$ - tablica o długości $N=662$ pomiarów, oraz

➔ tablica $L = [331, 165, 82, 41, 20, 10, 5]$ z wybranymi długościami n segmentów.

Istotną własnością wybranych przedziałów z serii, jest ich rozłączność, czyli kolejne przedziały nie mogą nachodzić na siebie nawzajem.

Przygotowane w powyższy sposób dane, wykorzystano następnie do wykonania kolejnych kroków obliczeniowych.

```

13     for n in L:                                     # (1)
14         R_S = []                                   # wartości R/S dla serii o długości n
15         R = []                                     # zbiór największych różnic odchyłeń w przedziałach długości n
16         S = []                                     # zbiór wartości odchyłeń standardowych dla przedziałów o długości n
17         i = 0
18         while i <= N - n:                           # (2)
19             segment = X[i:i+n]                     # wybranie kolejnego segmentu o długości n
20             m = np.average(segment)                 # wyliczenie średniej dla wybranego segmentu o długości n
21             Y = []                                  # seria odchyłeń dla danego segmentu
22             Z = []                                  # tablica sum odchyłeń dla wszystkich serii o długości n
23             for s in range(i, i+n):                 # (3)
24                 Y.append(X[s] - m)
25                 Z.append(np.sum(Y))                # zapisanie pełnego odchylenia średniej dla przedziału
26
27             R.append(max(Z) - min(Z))               # (6) Największa różnica odchyłeń dla zbadanego podziału
28             S.append(satndardDeviation(n, Y))       # (4) Odchylenie standardowe dla wyznaczonego przedziału
29
30             i += n                                  # (5)
31
32         for r, s in zip(R, S):                       # (7)
33             if s != 0:
34                 R_S.append(r/s)                    # (8) wyznaczenie R/S dla każdego przedziału o długości n
35
36         AVG.append(np.average(R_S))                 # (9) zapisanie średniej ze wszystkich zebranych wartości R_S[n]

```

2. Dla każdego (2) przedziału o długości n , w serii danych X , obliczono średnią arytmetyczną:

$m = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$. Przykładowo, dla segmentów o długości $n=82$ średnia dla pierwszego n danych, będzie wynosić $m=1153.62$ *.

3. W kolejnym kroku wykonano przeskalowanie, gdzie dane w każdym przedziale o długości n skorygowano o wyliczoną dla niego średnią: $Y_t = X_t - m$ (3). Otrzymano tym sposobem nowy szereg czasowy. Dla pierwszych 82 wartości serii danych X , powstał nowy przedział:

$Y = [32.05, -36.95, 44.05, \dots, -43.95, 71.05, 71.05]$ *.

4. Na podstawie zbudowanej w kroku 3 tablicy Y , stworzono serię sum odchyłeń Z , zgodnie z równaniem: $Z_t = \sum_{i=1}^t Y_i$. Oznacza ono, że każdemu elementowi z_t , przypisuje się sumę wartości tablicy Y od y_0 do y_t . Oba szeregi mają długość n oraz $y_0 = z_0$. Odnosząc się do przykładu z danymi dla Nilu, przy $n=82$ szereg sum odchyłeń dla pierwszych n elementów badanego szeregu czasowego składa się z wartości:

$Z = [32.05, -4.90, 39.15, \dots, -142.10, -71.05, 4.55e-13]$ *.

5. W kolejnym etapie wyznaczone zostało odchylenie standardowe S : $S(n) = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i^2}$. W celu zachowania przejrzystości kodu, zaimplementowano dodatkową funkcję pomocniczą:

standardDeviation (10). Funkcja ta zwraca wartość odchylenia standardowego dla badanego przedziału. Jako argumenty przyjmuje:

➔ **n** – rozmiar przedziału.

➔ **Y** – tablica o rozmiarze n , zawierająca skorygowane w kroku 3 wartości serii danych X.

```

52 def standardDeviation(n, Y):
53     cumulative_sum = 0
54     for i in range(0, n):
55         cumulative_sum += Y[i] * Y[i]                # (10)
56     return np.sqrt(cumulative_sum / n)

```

Implementacja funkcji standardDeviation

Po wywołaniu funkcji (4), zwracana przez nią wartość zapisywana jest w tabeli S, jako odchylenie standardowe badanego segmentu danych. Dla analizowanego przykładu

$$S_{82}[0]=90.64 \quad *$$

6. Mając wyliczone wartości S dla wszystkich przedziałów o długości n , do obliczenia lewej strony równania R/S brakuje już tylko wartości R, będącej największą różnicą sum odchyłeń w badanym segmencie: $R=\max(Z)-\min(Z)$. Do jej wyliczenia służy tablica Z, zbudowana w kroku 4. Uzyskaną wartość R zapisuje się do tablicy R, ze zbiorem różnic odchyłeń w segmentach dla analizowanego n . Dla danych o Nilu $R_{82}[0]=1077.77$
7. Procedura przedstawiona w punktach od 2 do 6 jest powtarzana dla wszystkich kolejnych, rozłącznych przedziałów o długości n , czyli dla łącznej liczby segmentów wynoszącej $\lfloor \frac{N}{n} \rfloor$. Poniższa tabela zawiera zestawienie wyników będących rezultatem wykonania powyższych kroków dla wszystkich przedziałów szeregu czasowego X, o $n=82$:

n = 82				
i	Badany zakres	Średnia przedziału [m] *	Największa różnica sum odchyłeń w przedziale - $R_n[i]^*$	Odchylenie standardowe - $S_n[i]^*$
0	0 - 81	1153.62	1077.77	90.64
1	82 - 163	1073.99	2033.66	79.13
2	164 - 245	1129.02	1541.54	89.34
3	246 - 327	1141.97	1502.19	75.34
4	328 - 409	1125.08	1288.69	77.20
5	410 - 491	1190.05	1389.27	74.56
6	492 - 573	1226.57	1481.23	64.48

7	574 - 655	1143.27	64.48	69.20
---	-----------	---------	-------	-------

Tabela 1: Wyniki obliczeń dla danych o Nilu, przy badaniu przedziałów o długości 82 rekordów

8. Dla każdej pary R_i i S_i , obliczona następnie została wartość R/S (8) i zapisana w tablicy R_S , dla danego wymiaru n . Wartości R/S dla poszczególnych segmentów analizowanego przykładu zestawiono w tabeli 2:

n = 82				
i	Badany zakres	Największa różnica sum odchyłeń w przedziale - $R_n[i]^*$	Odchylenie standardowe - $S_n[i]^*$	$\frac{R_n[i]}{S_n[i]}^*$
0	0 - 81	1077.77	90.64	11.89
1	82 - 163	2033.66	79.12	25.70
2	164 - 245	1541.54	89.34	17.25
3	246 - 327	1502.19	75.34	19.94
4	328 - 409	1288.69	77.20	16.69
5	410 - 491	1389.27	74.55	18.63
6	492 - 573	1481.23	64.47	22.97
7	574 - 655	64.48	69.20	20.89

Tabela 2: Wynik obliczeń wartości RS dla segmentów długości 82

9. W ostatnim etapie dotyczącym obliczeń, wyliczona została średnia wartość R/S z przedziałów o tej samej długości. Otrzymano tym samym końcową wartość $\left(\frac{R}{S}\right)_n$, którą zapisano w tablicy wynikowej AVG (9).
10. Kroki od 2 do 9 powtórzone zostały dla każdej kolejnej wartości n , z tablicy L . Ostatecznie otrzymano tablicę wynikową AVG , o równej długości co tablica L i wiążącą je zależnością $AVG_j = C \cdot L_j^H$ $C = const$. W tabeli 3 przedstawiono końcowe średnie wartości R/S dla poszczególnych wielkości n :

X		
j	$L_j = n$	$\frac{R/S}{n} = \text{AVG}_j^*$
0	331	72.89
1	165	41.37
2	82	19.25
3	41	11.02
4	20	5.92
5	10	3.41
6	5	1.99

Tabela 3: Zestawienie danych końcowych algorytmu, na podstawie których odczytujemy wniosek

W celu przedstawienia zebranych średnich proporcji złożonych odchylen od średniej, w przedziałach długości n , do ich odchylenia standardowego, wygenerowano wykres podwójnie logarytmiczny, na którym za oś X odpowiadają logarytmy długości segmentów – n . Do układu dopasowano prostą będącą regresją liniową.

Poniżej przedstawiono fragment kodu odpowiadający za generowanie wizualizacji danych i dopasowywania do nich prostej regresji liniowej, przy pomocy biblioteki pyplot.

```

38 plt.scatter(np.log(L), np.log(AVG), s=10)
39 plt.title('RS Nile')
40 plt.ylabel('log((R/S)/n)')
41 plt.xlabel('log(n)')
42 result = np.polyfit(np.log(L), np.log(AVG), 1)
43
44 plt.text(4.5, 4, '\u03B81 = {}'.format(round(result[0], 2)))
45 x1 = np.log(L[0])
46 x2 = np.log(L[-1])
47 plt.plot([np.log(L[0]), np.log(L[-1])], [result[0] * x1 + result[1], result[0] * x2 + result[1]], 'red')
48 plt.show()

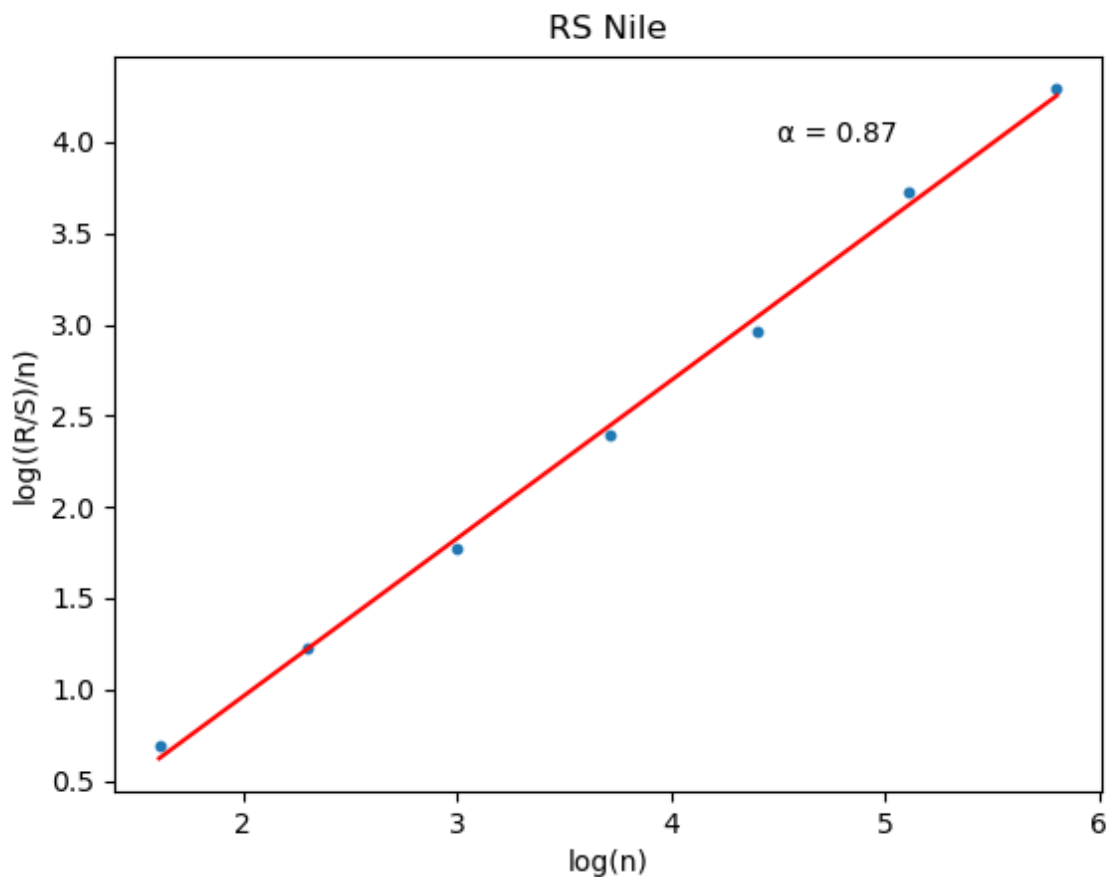
```

Implementacja generowania wizualnego przedstawienia wyniku algorytmu RS

Efektom jego działania jest wykres zamieszczony poniżej.

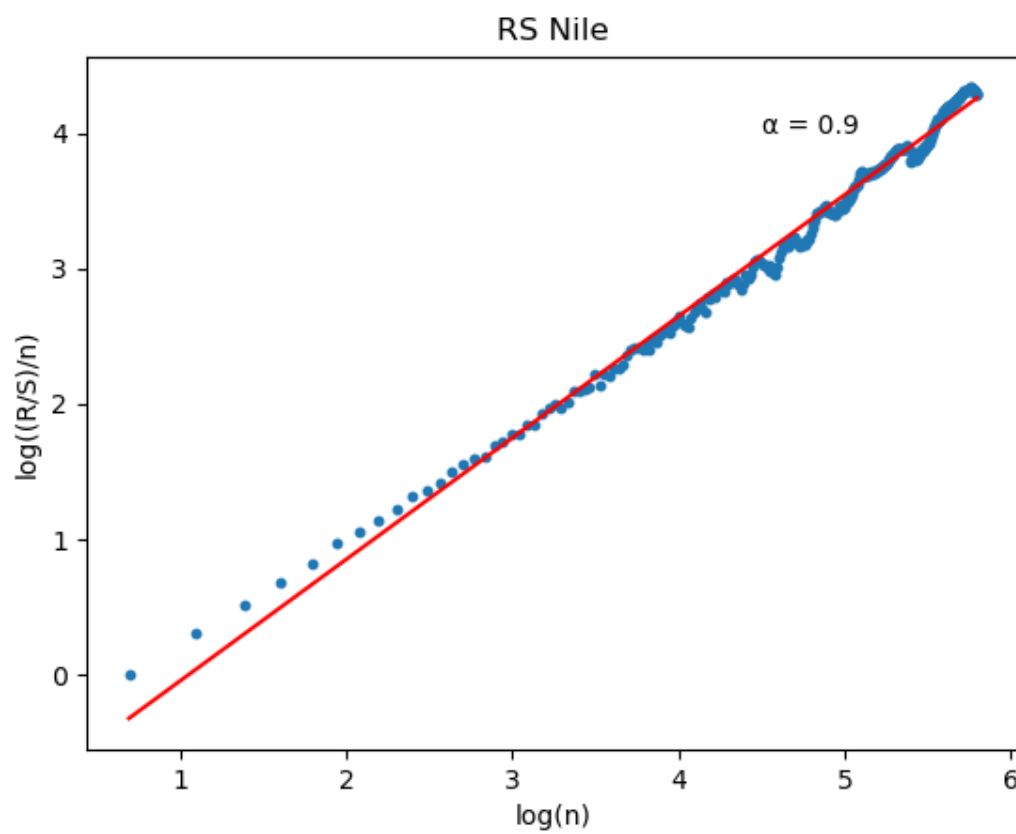

Zobrazowanie danych wynikowych nilu, dla wyżej określonych długości serii danych

---

Współczynnik kierunkowy α prostej regresji liniowej, jest poszukiwanym wykładnikiem H . Dla analizowanych danych o Nilu $\alpha = H \approx 0.87$. Wartość ta należy do zakresu od $\frac{1}{2}$ do 1, co pozwala na wyciągnięcie wniosku, że analizowany szereg czasowy jest silnie skorelowany. Oznacza to, że trend danych występujący dla obserwowanego zjawiska, z dużym prawdopodobieństwem zostanie zachowany.

Aby ocenić wiarygodności metody R/S, wykonano obliczenia dla 329 różnych przedziałów wielkości n , mieszczących się w szeregu Nile, którego długość wynosi $N=662$. Otrzymane wyniki są zbieżne z poprzednimi i układają się z lekkimi odchyleniami w linii prostej. Wartość estymowanego wykładnika zbliżyła się do 0.9, wskazując na jeszcze silniejszą korelację wartości szeregu. Poniżej zamieszczono wykres, gdzie do obliczeń wykorzystano przedziały o kolejnych długościach $n \in [2, 331]$ i $n \in \mathbb{Z}$.

Zobrazowanie danych wynikowych nilu dla 329 badanych serii

2.3. Algorytm DFA (Detrended Fluctuation Analysis)

Algorytm DFA, zgodnie ze swoją nazwą, jest metodą analizy fluktuacji trendu danych, szeroko wykorzystywaną od połowy lat 90-tych XX wieku, do analizy szeregów czasowych pod kątem ich persystentności, czyli posiadania cechy określanej mianem „długiej pamięci”. Kluczowymi operacjami metody są:

- ➔ modyfikacja danych wejściowych do nowego szeregu, przy użyciu błędzenia losowego, random walku, opisanego w rozdziale 1.2.3;
- ➔ wyznaczenie lokalnych trendów w badanych przedziałach o wielkości n i na ich podstawie obliczenie wartości fluktuacji, których średnia jest podstawą do estymacji wykładnika H .

Ponieważ w niniejszej pracy, do każdej z metod wykorzystywany jest ten sam sposób odczytu wykładnika H , opierający się na zależności $F(L) \sim L^\alpha$ gdzie $\alpha = H$, dla omawianego algorytmu DFA, przedstawić można ją równaniem:

$$\tilde{F}(n) = C \cdot n^H \quad C = const$$

gdzie:

- ➔ n – długość badanych przedziałów, należących do analizowanego szeregu czasowego;
- ➔ $\tilde{F}(n)$ – średnia wartość fluktuacji, wyprowadzonych dla wszystkich rozłącznych przedziałów o wielkości n należących do badanego szeregu czasowego.

1. Dane wejściowe do algorytmu przygotowano (0) podobnie jak w algorytmie R/S, korzystając z funkcji pomocniczej *prepareData* (2.1.1). W rezultacie otrzymano trzy tablice:

- ➔ **indexes** – w przeciwieństwie do metody R/S, metoda DFA nie pozwala na zignorowanie indeksowania pomiarów. Jest ono bowiem istotne w procesie dopasowywania trendu danych na badanych przedziałach.
- ➔ **D** – wartości pomiarów, pierwotnie zapisane w tablicy **X** (nazwa zmieniona ze względu na późniejszą kolizję oznaczeń);
- ➔ **L** – tablica z wyselekcjonowanymi długościami przedziałów.

```
8 def DFA():
9     # 0
10    indexes, X, L = prepareData('nile.txt', None, 2)
11    N = len(X)
12
13    # 1 średnia wszystkich danych
14    avg = np.average(X)
```

Implementacja przygotowania danych do przetwarzania

W celu zobrazowania sposobu działania algorytmu DFA, wykorzystano te same dane co w rozdziale poświęconym metodzie R/S.

Pierwszą operacją, jaką należało wykonać, było wcześniej wspomniane przekształcenie pierwotnego szeregu danych, przy pomocy błędzenia losowego. W tym celu obliczono średnią wartości analizowanego szeregu czasowego (tablica D) (1). Dla przyjętego przykładu średnia wynosi $avg=1148.20$ *.

2. Korzystając z wyliczonej w kroku 1 średniej arytmetycznej całego szeregu, zamieniono go na nowy. W tym celu zastosowano prosty wzór (2), według którego każdą wartość szeregu czasowego, zamienienia się na sumę poprzedzających ją pomiarów (z wyznaczanym rekordem włącznie), pomniejszonych o wyliczoną wcześniej średnią szeregu.

$$D_n = \sum_{k=1}^n (d_k - \langle d_n \rangle) \quad \leftarrow \quad \langle d_n \rangle = avg \quad (2)$$

```

16 # 2 zmiana danych na random walk
17 randomWalk = []
18 cumulative_sum = 0.0
19 for i in range(0, N):
20     cumulative_sum += array[i] - avg
21     randomWalk.append(cumulative_sum)

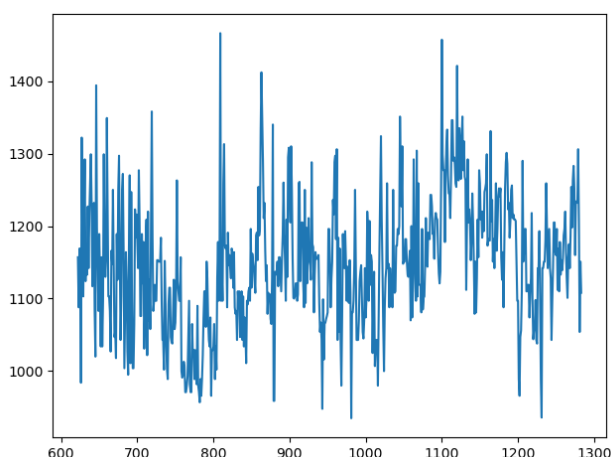
```

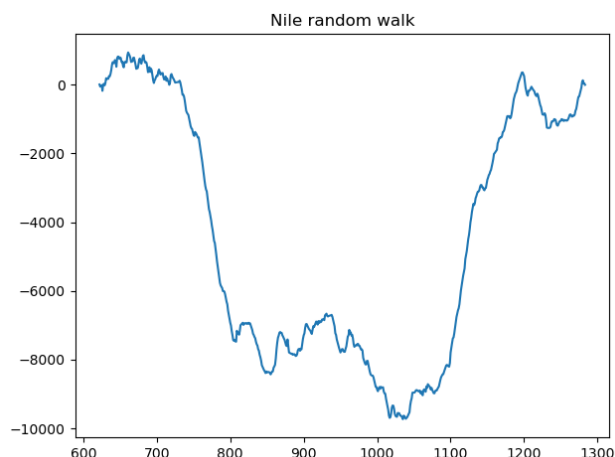
Implementacja zamiany danych na tzw. Random Walk

Poniżej przedstawiono wykresy z danymi oryginalnymi (D) (rys.1) oraz przekształconymi za pomocą błędzenia losowego (randomWalk), które wykorzystano do dalszych obliczeń.

rys 1. Dane oryginalne - D

rys 2. Dane zmodyfikowane - randomWalk

Przyglądając się zobrazowanym danym na rys.2, można dostrzec, jak przedstawiać będzie się trend, w dowolnie dobranych przedziałach czasowych.

3. Dysponując tak przygotowanymi danymi, przystąpiono do wykonania obliczeń zgodnie z kolejnymi krokami algorytmu DFA, zaprezentowanymi poniżej

---

```
23     # petla do wybierania długości segmentów
24     F_avg = []
25     for segment_size in L:
26         # 3
27         temp_array = randomWalk.copy()
28         X = indexes.copy()
29         i = 0
30         k = indexes[0]
31         F = []
32         while i <= N - segment_size:
33             # znalezienie prostej w segmencie: line[0]=a; line[1]=b;
34             line = np.polyfit(X[0:segment_size], temp_array[0:segment_size], 1)
35
36             del temp_array[0:segment_size]
37             del X[0:segment_size]
38
39             # 4 wyliczenie F
40             F.append(calculateF(line, segment_size, i, k, randomWalk))
41             k = k + segment_size
42             i = i + segment_size
43
44         # 5 obliczenie sredniej fluktuacji dla danej dlugosci segmentu
45         F_avg.append(np.average(F))
46     print(segment_size, np.average(F))
```

Implementacja obliczeń algorytmu DFA

Ponieważ działanie algorytmu opera się na badaniu przedziałów, szereg czasowy podzielono na podzbiory o długości n , gdzie $n \in L$. Podobnie jak wcześniej, działanie algorytmu zilustrowano dla segmentów o wymiarze $n=82$.

Dodatkowo dla każdej badanej serii rozłącznych podzbiorów, o równej długości, utworzono kopię tablicy z analizowanymi wartościami (randomWalk) do tablicy Y oraz kopię tablicy indeksów do tablicy X (nazewnictwo w odniesieniu do osi układu kartezjańskiego). Zabieg ten nie jest konieczny. Został wykonany wyłącznie w celach ułatwiających wybierania aktualnie badanych danych z szeregu i usuwania ich po przetworzeniu. Ponieważ algorytm wykonujemy wielokrotnie dla różnych n , dzięki tworzonym kopiom dane wejściowe nie zostaną utracone.

Do przeprowadzenia następnych obliczeń przygotowano tablicę F, w której zebrano wartości fluktuacji trendu w poszczególnych przedziałach o wielkości n .

4. W każdym przedziale o długości n określono lokalny trend. W tym celu do każdego segmentu o długości n , dopasowano prostą (4), będącą regresją liniową jego wartości.

$$Y_i = a \cdot i + b \quad \leftarrow \quad i \in X \quad (4)$$

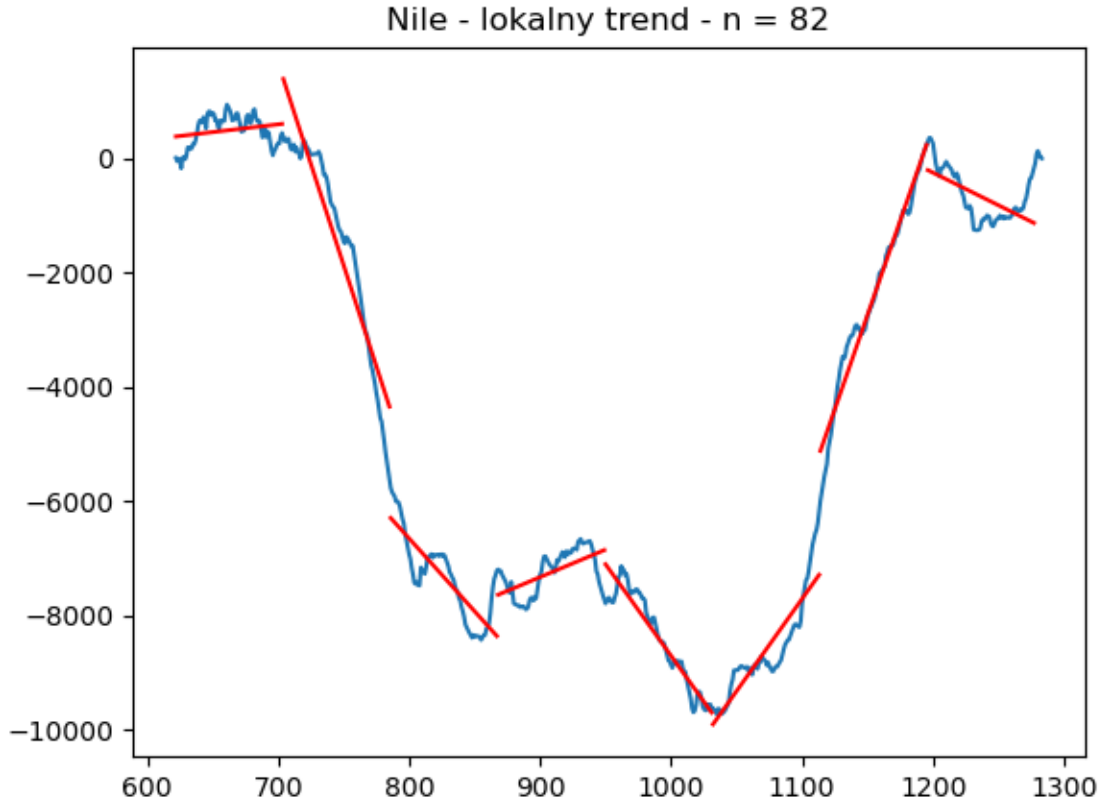
Po uzyskaniu współrzędnych prostej reprezentującej trend, wykorzystano je w następnym kroku (5), do obliczenia jego fluktuacji.

Powtarzając krok 4 dla wszystkich segmentów o rozpatrywanej długości n , otrzymano zestawienie współrzędnych prostych, obrazujących ich trend lokalny (Tabela 4).

n = 82					
id	Badany przedział	Zakres indeksów badanego przedziału [X]	Wartości skrajne przedziału [Y] *	a *	b *
0	0 - 81	622 - 703	8.80, 444.40	2.72	-1311.41
1	82 - 163	704 - 785	372.20, -5641.20)	-70.82	51250.62
2	164 - 245	786 - 867	-5767.40, -7213.79	-25.50	13750.07
3	246 - 327	868 - 949	-7196.00, -7724.79	9.64	-1.60
4	328 - 409	950 - 1031	-7791.59, -9620.00	-32.05	23341.44
5	410 - 491	1032 - 1113	-9626.19, -6188.60	3.23	-4.32
6	492 - 573	1114 - 1195	-5990.79, -237.81	6.61	-7.88
7	574 - 655	1196 - 1277	298.61, -166.78	-1.14	1.34

Tabela 4: Wartości prostych określających trend lokalny w przedziałach o wielkości 82 danych

rys 3. Zobrazowanie lokalnych trendów w badanych przedziałach

Praca na kopiach danych, utworzonych w kroku 3, umożliwia usunięcie z tablic X i Y danych, dla których trend został właśnie określony. Sprawia to, że kolejny przedział, który będzie podlegał analizie, znajdować będzie się na początku tych tablic. Ułatwia to realizację kroku 4, ponieważ zamiast szukać właściwych indeksów, zawsze wybierane jest pierwsze n wartości.

5. Wartości fluktuacji trendu w poszczególnych przedziałach obliczono według poniższego wzoru:

$$F(n) = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=i_0; j=k}^{i_0+n-1; j=k+n-1} (RW_j - i \cdot a - b)^2} \quad (8)$$

$i_0 = X_0; \quad k = id \cdot n; \quad RW - RandomWalk$

W analizowanym przykładzie Nilu, dla pierwszego segmentu składającego się z 82 rekordów, powyższe równanie (8), przyjmuje następującą postać liczbową:

$$F(82) = \sqrt{\frac{1}{82} \sum_{i=622; j=0}^{i=703; j=81} (RW_j - i \cdot 2.72 + 1211.41)^2}$$

Obliczenia wartości fluktuacji F wykonano wykorzystując zaimplementowaną funkcję pomocniczą *calculateF* (8), która zwraca wartość fluktuacji dla podanego przedziału. Funkcja przyjmuje 5 argumentów:

- ➔ **line** – tablica ze współzrędnymi a i b , które otrzymano w kroku 4, przy użyciu funkcji *polyfit*;
- ➔ **n** – wielkość badanego przedziału;
- ➔ **i** – określa początkową wartość x , w równaniu prostej (4), dla badanego przedziału danych;
- ➔ **k** – określa indeks początkowy, od którego należy zacząć pobieranie danych z tablicy RW;
- ➔ **RW** – pełna tablica skorygowanych danych wejściowych – randomWalk

---

```

77 # 8
78 def calculateF(line, n, i, k, RW):
79     segment_sum = 0
80     for n in range(i, i + n):
81         segment_sum += (RW[n] - (line[0] * k) - line[1]) * (RW[n] - (line[0] * k) - line[1])
82         k = k + 1
83
84     F = np.sqrt((1 / n) * segment_sum)
85     return F

```

Implementacja funkcji pomocniczej wyliczającej wartość fluktuacji

---

Wartości fluktuacji w poszczególnych segmentach o wielkości n zapisano w tablicy F (5).

n = 82					
id	a *	b *	i_0	k	Wartość fluktuacji – $F_n[id]$ *
0	2.72	-1311.41	622	0	270.09
1	-70.82	51250.62	704	82	587.09
2	-25.50	13750.07	786	164	403.90
3	9.64	-1.60	868	246	313.87
4	-32.05	23341.44	950	328	249.05
5	3.23	-4.32	1032	410	380.49
6	6.61	-7.88	1114	492	290.24
7	-1.14	1.34	1196	574	364.27

6. Po wykonaniu obliczeń dla wszystkich segmentów analizowanej serii podziałów o wielkości n i uzyskaniu pełnej tablicy F , wyliczono na jej podstawie średnią fluktuację.

```
57 | | # 6 obliczenie sredniej fluktuacji dla danej dlugosci segmentu
58 | | F_avg.append(np.average(F))
```

Wyliczenie średniej fluktuacji dla podziałów o wielkości n

Otrzymane wartości dodano do tablicy F_avg (6), w której zebrano wszystkie średnie wartości fluktuacji, dla każdej badanej wielkości n .

7. Kroki od 3 do 6 powtórzono dla każdej wielkości $n \in L$.
8. Po wykonaniu algorytmu dla każdej wartości z tablicy L , wyniki zebrano w tabeli 5 i zobrazowano na wykresie podwójnie logarytmicznym (rys 4).

```
48 | # 6 double logarithmic plot
49 | plt.scatter(np.log(L), np.log(F_avg), s=20)
50 | plt.title('DFA nile')
51 | plt.ylabel('log(F(L))')
52 | plt.xlabel('log(L)')
53 |
54 | result = np.polyfit(np.log(L), np.log(F_avg), 1)
55 | print('alfa = ', result[0])
56 | print(result)
57 |
58 | plt.text(5, 7.25, '\u03B1 = {}'.format(round(result[0], 2)))
59 | x1 = np.log(L[0])
60 | x2 = np.log(L[-1])
61 | plt.plot([np.log(L[0]), np.log(L[-1])], [result[0]*x1+result[1], result[0]*x2+result[1]], 'red')
62 | plt.show()
```

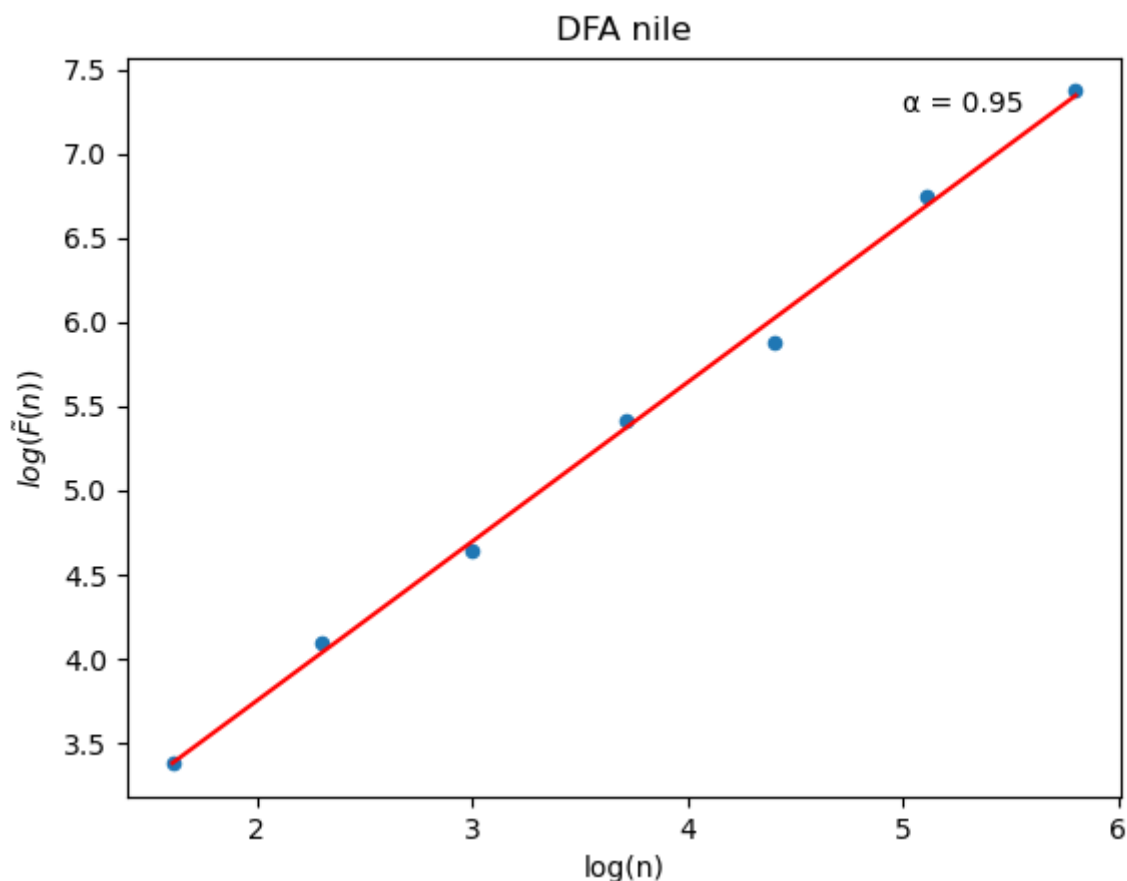

Implementacja generowania wizualizacji wyników algorytmu DFA

D		
j	$n = L_j$	$\tilde{F}(n) = F\_avg_j^*$
0	331	1592.46
1	165	854.18
2	82	357.37
3	41	226.09
4	20	104.35
5	10	59.97
6	5	29.31

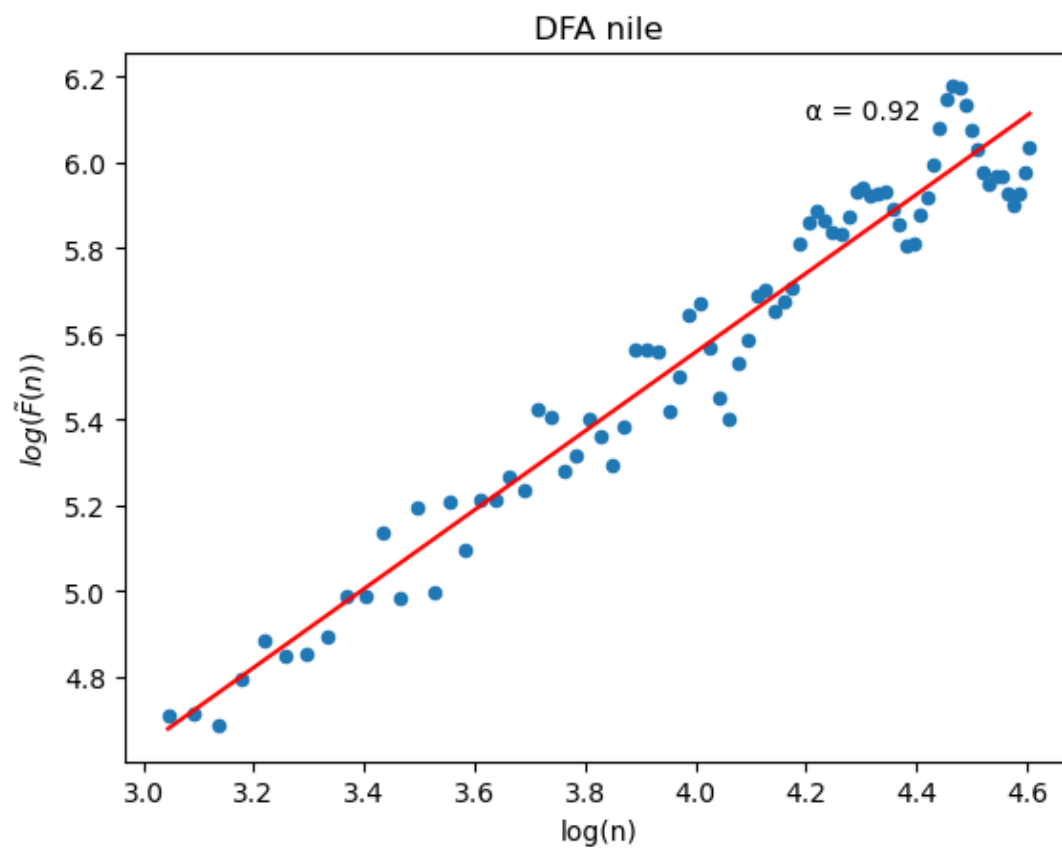
Tabela 5: Zestawienie zależności średniej fluktuacji przedziałów od ich długości n

rys 4. Wynik algorytmu DFA dla danych nilu, przy określonych wyżej przedziałach czasowych

Jak zostało wcześniej wyjaśnione, współczynnik kierunkowy zilustrowanej prostej regresji $\alpha = H \approx 0.95$. Jest to wynik zgodny z rezultatem jaki uzyskano w metodzie R/S. Jego wartość mieszcząca się w zakresie od $\frac{1}{2}$ do 1 świadczy o zachodzącej silnej korelacji w szeregu czasowym, opisującym badania wylewów rzeki Nil.

Przeprowadzono podobne doświadczenie jak w metodzie R/S i wykonano dodatkową analizę szeregu algorytmem DFA, dla 79 kolejnych wielkości przedziałów czasowych $n \in [21, 100]$ i $n \in \mathbb{Z}$. Zaobserwowano bardziej chaotyczny rozkład danych, niż w przypadku metody R/S, jednak konsekwentnie oscylujący blisko przy prostej wyznaczającej regresję. Wyciągnięto z tej obserwacji wniosek, że z wysokim prawdopodobieństwem, trend analizowanego szeregu zostanie w przyszłości zachowany, a do zmiany będzie wymagał silnego bodźca zewnętrznego.

rys 5. Rezultat algorytmu DFA dla danych nilu, przy segmentach wielkości od 21 do 100

2.4. Algorytm DMA (Detrended Moving Average)

Algorytm DMA jest widocznie najprościej zbudowany i łatwy do implementacji. Dane ulegają wygładzeniu za pomocą tytułowej ruchomej średniej. Cel tej operacji jest taki sam jak w przypadku stosowania błędzenia losowego przy algorytmie DFA – uzależnienie od siebie danych i ich uporządkowanie.

O ile jest to metoda w implementacji banalna, w samym zastosowaniu już nie. Pierwszą czynnością, która może sprawić kłopot w wypadku tego algorytmu, jest wybór zakresu wielkości n segmentu, okienka, którym będzie się przemieszczać po wczytanych danych. Druga sprawa, to dobór danych, na których przeprowadzamy obliczenia.

1. Do uruchomienia algorytmu przygotowujemy się w podobny sposób jak wcześniej – pobieramy dane z pliku. Interesują nas wartości zebranych obserwacji w tablicy X , oraz tablica L ze specjalnie wybranymi wielkościami, powiedzmy, okienka badawczego, którym będziemy przemieszczać się po szeregu czasowym. Tym razem jednak wartości te będą następującymi po sobie kolejnymi wielkościami, czyli np. zbiór $L=[300, 301, \dots, 400]$.

```
8 def DMA():
9     # 0
10    indexes, X, L = prepareData('nile.txt', 20, 4)
11    N = len(X)
12
13    modifiedStandardDeviation = []
14    for n in L:
15        # 1 srednia ruchoma dla przedziałów dlugosci n
16        i = n-1
17        movingAverage = X.copy()
18        while i < N:
19            cumulative_sum = 0.0
20            for k in range(0, n):
21                cumulative_sum += X[i-k]
22            movingAverage[i] = cumulative_sum/n
23            i += 1
24
25        #2
26        sum = 0.0
27        for i in range(n, N):
28            sum += (X[i-1] - movingAverage[i-1]) * (X[i-1] - movingAverage[i-1])
29        modifiedStandardDeviation.append(np.sqrt(sum / (N - n)))
```

Implementacja algorytmu DMA

---

2. W algorytmie DMA nie dzielimy zbioru danych X na przedziały o równej długości, lecz wybieramy długość segmentu, na obszarze którego w danym kroku będziemy liczyć średnią i przesuwać się z każdym krokiem o jeden element, aż dojdziemy do końca naszej tablicy z danymi.

Celem tego kroku, jest obliczenie średnich, dla elementów od n do N w tablicy X . Pętlę taką wykonujemy stosując wzór, który opisuje, że elementom tablicy X , zaczynając od elementu

$i=n$ (przy założeniu, że tablicę indeksujemy od 1), przypisujemy średnią $\tilde{x}_i$ jako średnią z sumy wyrazu i -tego i $n-1$ poprzedzających go elementów.

$$\tilde{x}(i) = \frac{1}{n} \sum_{k=0}^n X(i-k) \quad (1)$$

```

16         # 1 srednia ruchoma dla przedziałów dlugosci n
17         i = n-1
18         movingAverage = X.copy()
19         while i < N:
20             cumulative_sum = 0.0
21             for k in range(0, n):
22                 cumulative_sum += X[i-k]
23             movingAverage[i] = cumulative_sum/n
24             i += 1

```

Implementacja obliczania średniej ruchomej ale segmentu o wielkości n

---

Czyli np. dla $n=300$, pierwszą wartość średniej ruchomej wyliczymy dla $X(299)$, sumując wartości od $X(0)$ do $X(299)$ i dzieląc tę sumę przez 300. Kolejno obliczymy średnią ruchomą dla $X(300)$ sumując wartości od $X(1)$ do $X(300)$ i dzieląc przez 300. Tak przesuwając się, dojdziemy to wyliczania ostatniej wartości średniej dla $X(661)$, gdzie sumę elementów od $X(360)$ do $X(661)$ podzielimy przez 300.

3. Kolejnym krokiem, jest wyliczenie zmodyfikowanego odchylenia standardowego. Jest to połączenie modyfikacji danych wejściowych o wyliczoną w kroku 2 średnią i na ich podstawie obliczania odchylenia dla aktualnie rozpatrywanego n . Działanie to przedstawia wzór:

$$\sigma_{DMA}(n) = \sqrt{\frac{1}{N-n} \sum_{i=n}^N (x_i - \tilde{x}_i)^2}$$

Jak dobrze widać, wyrażenie po którym sumujemy, jest częścią równania, która odpowiada za modyfikację szeregu danych X o wyliczoną wyżej średnią.

```

26         #2
27         sum = 0.0
28         for i in range(n, N):
29             sum += (X[i-1] - movingAverage[i-1]) * (X[i-1] - movingAverage[i-1])
30         modifiedStandardDeviation.append(np.sqrt(sum / (N - n)))

```

Implementacja wyprowadzania zmodyfikowanego odchylenia standardowego dla segmentu o wielkości n

---

4. Kroki 2 i 3 powtarzamy dla kolejnych wielkości n z tablicy L .

Wykonując algorytm dla danych Nilu, przy n z zakresu $[300, 400)$, otrzymamy poniższe wyniki:

$n \in L$	$\sigma(n)^*$
300	82.29
301	82.41

302	82.47
303 - 397	...
398	92.13
399	91.10

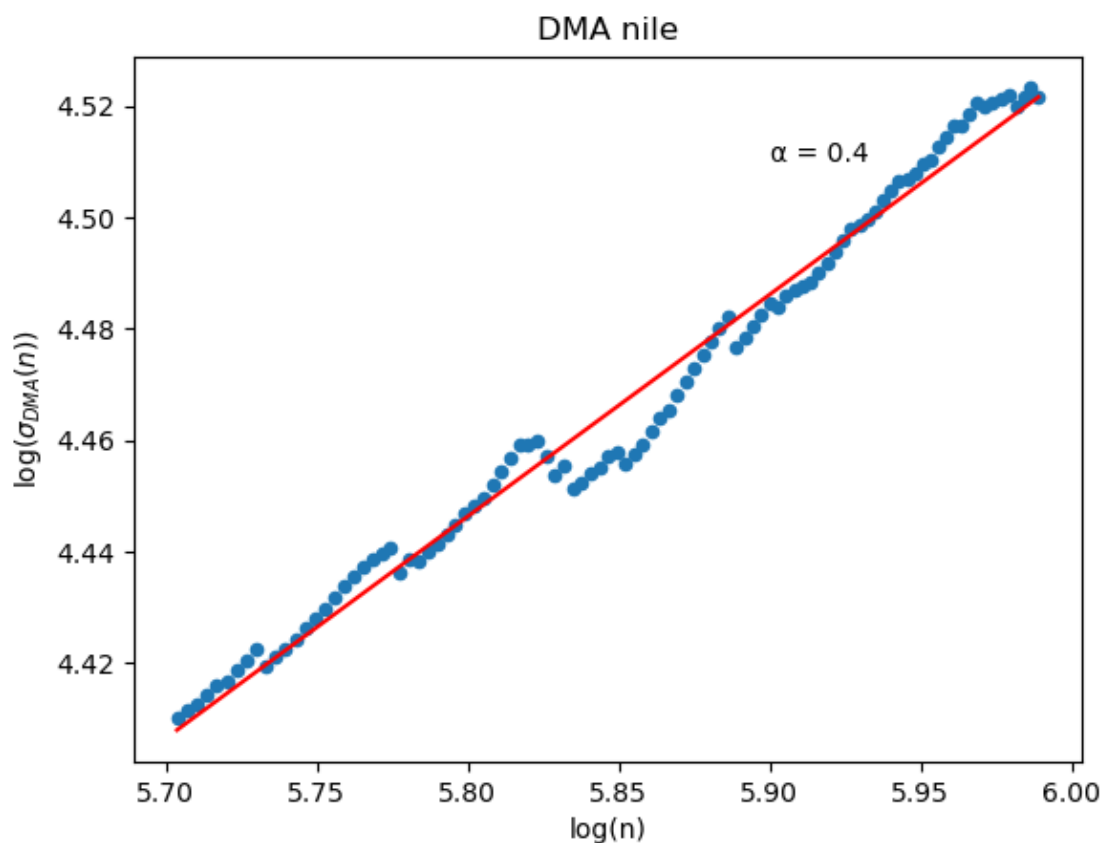
5. Na koniec przedstawiamy dane na wykresie podwójnie logarytmicznym (3).

```

34 # 3 double logarithmic plot
35 plt.scatter(np.log(L), np.log(modifiedStandardDeviation), s=20)
36 plt.title('DMA nile')
37 plt.ylabel(r'log( $\sigma_{DMA}(n)$ )')
38 plt.xlabel('log(n)')
39
40 result = np.polyfit(np.log(L), np.log(modifiedStandardDeviation), 1)
41 print('alfa = ', result[0])
42 print(result)
43
44 plt.text(4, 4.46, '\u03B1 = {}'.format(round(result[0], 2)))
45 x1 = np.log(L[0])
46 x2 = np.log(L[-1])
47 plt.plot([np.log(L[0]), np.log(L[-1])], [result[0] * x1 + result[1], result[0] * x2 + result[1]], 'red')
48 plt.show()

```

Implementacja generowania wizualizacji wyniku algorytmu DMA

Wynik algorytmu DMA dla danych nilu przy n z zakresu 300-399

Przy pierwszym spojrzeniu rzuca się w oczy różnica wartości współrzędnej α i chaotyczność układu danych, w porównaniu z wynikami metod RS i DFA. Tak jak wspomniałam wcześniej, jest to metoda w zastosowaniu niełatwa. Ciężko bowiem jest dobrać rozmiary okienka badawczego do zebranych przez nas danych. Mimo, że jest to metoda oficjalnie uznawana za jedną z metod do wyznaczania wykładnika Hursta, jest także tą najczęściej odrzucaną, ponieważ jej rezultat zazwyczaj odstaje silnie od innych algorytmów. Jak widać w omawianym tutaj przykładzie, przy algorytmie DMA wylądowaliśmy wręcz po przeciwnej stronie wartości 0.5, kiedy przy RS i DFA dążyliśmy do okrągłej wartości 1.

Dodatkową wadą rezultatów jakie daje ta metoda, jest brak ścisłej zależności w przedstawionych danych. Wybierając okna badawcze o różnych rozpiętościach i w różnej ilości, możemy zbliżyć się do $\alpha=0$, a nawet zejść poniżej, ale równocześnie jesteśmy w stanie osiągnąć wyniki z kategorii $\alpha>4$ gwałtownie wychodzące poza oczekiwany przez nas zakres.

3. Analiza wyników dla różnych szeregów czasowych

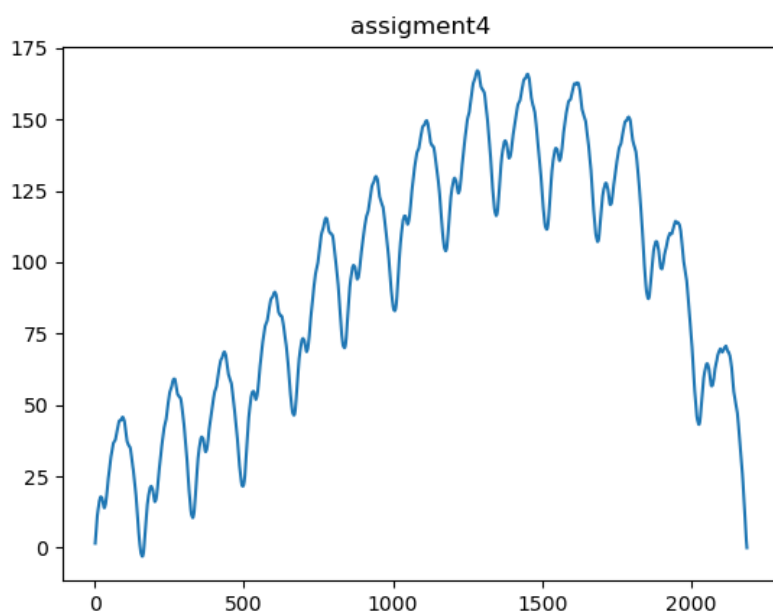
W tym rozdziale omówiono wyniki otrzymane dla wybranych szeregów czasowych, wymienionych w podrozdziale 1.4.2. Przy takich analizach, pojawia się jednak duży problem, a mianowicie wykładnik Hursta charakteryzuje się dużą zmiennością, jeśli chodzi o metody, a badanie nimi serie. W związku z tym należy być szczególnie ostrożnym przy wyciąganiu jakichkolwiek wniosków.

Niżej przedstawione zestawienie, zawiera wykładnik H wyliczony przez metody, którym poświęcona jest niniejsza praca, oraz w niektórych przykładach kilka przez metody oparte na algorytmach falkowych.

Dla metod R/S, DFA oraz wszystkich metod falkowych, obliczenia zostały wykonane dla rozłącznych przedziałów o wielkości n , przy założeniu, że ilość takich przedziałów mieszczących się w badanym szeregu czasowym jest równa $\lfloor \frac{N}{n} \rfloor$. Dla algorytmu DMA wartości te określono indywidualnie, przy każdym rozpatrywanym szeregu.

3.1 Szereg czasowy dla metody DFA (2087 pomiarów)

Szereg czasowy zapisany w pliku assignment4.txt został przygotowany specjalnie do obserwacji zachowania metody DFA. Jego dane po modyfikacji z zastosowaniem błędzenia losowego przedstawiono na wykresie 1. Można zaobserwować na nim bardzo interesującą zależność ułożenia danych w czasie, które wydają się podążać określonym schematem.

Wykres 1. Szereg czasowy - assignment4

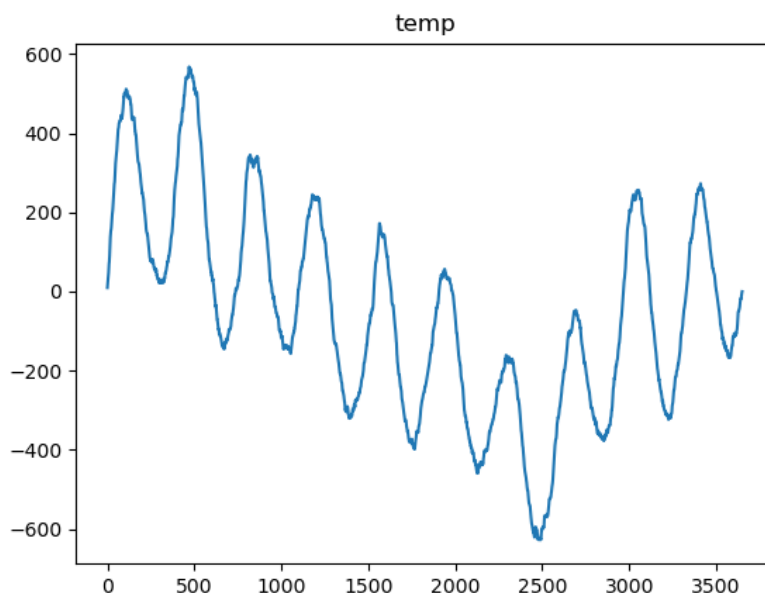
Wyliczono wykładnik Hursta dla trzech omawianych metod. Dla algorytmu DMA wielkość okien badawczych n , gdzie n jest liczbą całkowitą, zawierała się w zakresie $[5, 20]$. W tabeli poniżej zaprezentowano uzyskane wyniki:

assignment4			
Metoda	DFA *	R/S*	DMA *
wykładnik H	0.93	0.96	0.77

Jak zaobserwowano wcześniej, przy analizie danych o Nilu, metody DFA i R/S zwracają w rezultacie bardzo zbliżony współczynnik Hursta. Ze względu na odmienność algorytmu DMA i różnice w jego działaniu w zależności od wybranych okien badawczych, otrzymany wynik różni się od pozostałych metod. Jednak biorąc pod uwagę, że wszystkie otrzymane wykładniki znajdują się w tym samym zakresie, wywnioskowano utrzymanie się trendu, który zachodzi w badanym szeregu czasowym. W przypadku metod DFA i R/S prawdopodobieństwo to jest silniejsze i bardziej wiarygodny.

3.2 Analiza temperatury w Melbourne (3650 pomiarów)

Zawarty w pliku temp.txt szereg czasowy, zawiera pomiary minimalnej dziennej temperatury w Melbourne, Australia w latach 1981-1990. Dane po przekształceniu błędzeniem losowym, przedstawiono na wykresie 2.

Wykres 2. Zmodyfikowane dane z pliku temp.txt

Wykładnik Hursta wyliczono wszystkimi analizowanymi metodami oraz dwoma algorytmami falkowymi. Dla metody DMA dobrano dwa przedziały badawcze, w celu zilustrowania rozbieżności wyników, jakie zwraca. Zestawienie wyników przedstawiono w tabeli poniżej:

temp						
Metoda	R/S	DFA	DMA		Falka	
			$n \in [5, 20]$	$n \in [81, 100]$	Haar'a	Symlet rzędu 10
Wykładnik H	0.85	0.996	0.11	0.36	0.98	0.9993

Wyniki uzyskane dla tego szeregu danych, pozwoliły na wyciągnięcie jednego wniosku na temat obserwowanego zjawiska oraz dwóch wniosków na temat metod.

Na początek rozpatrzono działanie i wiarygodność użytych metod. Metody DFA i falka Symlet rzędu 10 wyznaczyły współczynnik H bliski 1. Jest to bardzo silne prawdopodobieństwo, którego zajście jest czysto teoretyczne. Jednak zgodność tych dwóch metod pozwala na założenie, że w przyszłości metody te będą zwracać podobne wyniki i mogą być stosowane do tych samych rodzajów szeregów czasowych.

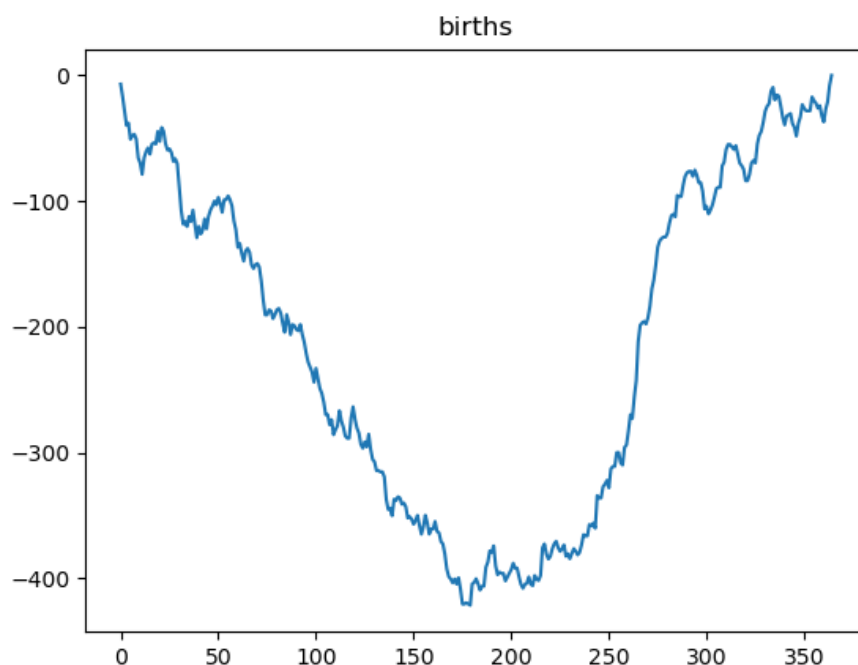
Z kolei algorytm DMA nie jest wiarygodny dla omawianego przykładu. Nie ma możliwości dobrania zakresu okien badawczych, dla których wykładnik H miałby jakiegokolwiek pokrycie z wartościami zwróconymi przez pozostałe metody. W związku z tym przy dalszej analizie tego szeregu czasowego, odrzucono metodę DMA.

Biorąc pod uwagę nadmienione obserwacje na temat metod, wyciągnięto wniosek, że dane na temat temperatury w Melboure są w silnej korelacji.

3.3 Analiza dziennej liczby urodzeń (356 pomiarów)

Plik births.txt zawiera obserwacje dziennej liczby urodzonych dziewczynek w Californii w 1959 roku. Dane po przekształceniu błędzeniem losowym, przedstawiono na wykresie 3.

Przeprowadzono analizę metodami DFA, RS i algorytmami falkowymi, z powołaniem się w wynikach na falkę Symlet rzędu 10. Metodę DMA pominięto, ze względu na brak jej przystosowania do badanego szeregu. Podczas używania jej dla danych o urodzeniach dziewczynek, otrzymano wartości zbliżone do 0, co nie było spójne z przedstawionymi w tabeli poniżej wynikami.

Wykres 4. Zmodyfikowane dane z pliku *births.txt*

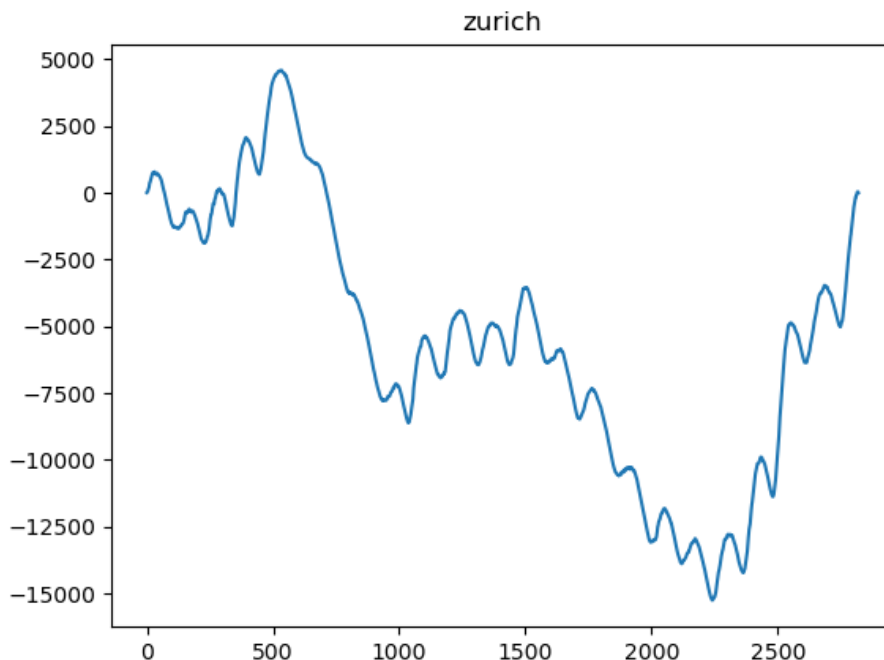
births			
Metody	R/S *	DFA *	Falka Symlet *
wykładnik H	0.62	0.60	0.95

Na podstawie przedstawionych na wykresie 4 danych i zebranych w tabeli wyników metod, dokonano kilku spostrzeżeń. Po pierwsze, algorytmy falkowe zwróciły w rezultacie wykładnik H średnio rzędu 0.95. Myśląc logicznie o badanym zjawisku i opierając się na układzie danych na załączonym wykresie, jest to dość nieprawdopodobne, żeby liczba urodzonych dziewczynek w czasie rosła z prawdopodobieństwem bliskim 1. Także rozbieżność wyników Falki Symleta i DFA, podważa założenie z podrozdziału 3.2, że te metody będą zawsze działać dla tych samych szeregów czasowych.

Ostatecznie osiągnięto konkluzję, że metody R/S i DFA są najbardziej wiarygodne w tym wypadku. Dają one bowiem zgodnie wynik oznaczający szereg słabo skorelowany, czyli o niskim prawdopodobieństwie, że jego trend się utrzyma. Wykładnik H dąży do $\frac{1}{2}$ co zbliża szereg do bycia białym szumem i nie posiadania żadnego trendu, co w badanym zjawisku jak najbardziej może, a nawet powinno mieć miejsce.

3.4 Analiza plam słonecznych (2820 pomiarów)

W pliku zurich.txt zapisano ilość zaobserwowanych plam słonecznych w ciągu miesiąca, przez ponad 230 lat (1749-1983) w Zurychu. Zbiór został skompletowany w 1985 roku przez Andrew oraz Herzberg'a.

Wykres 5. Zmodyfikowane dane z pliku zurich.txt

Analizę tego szeregu czasowego przeprowadzono za pomocą algorytmów R/S, DFA, DMA i porównano z jednym z algorytmów falkowych – falką Haar’a. Metoda DMA została przeprowadzona na przedziałach czasowych $n \in [11, 50]$ w których to regresja liniowa najlepiej wpasowała się do uzyskanych wyników. Rezultaty zebrano w tabeli poniżej:

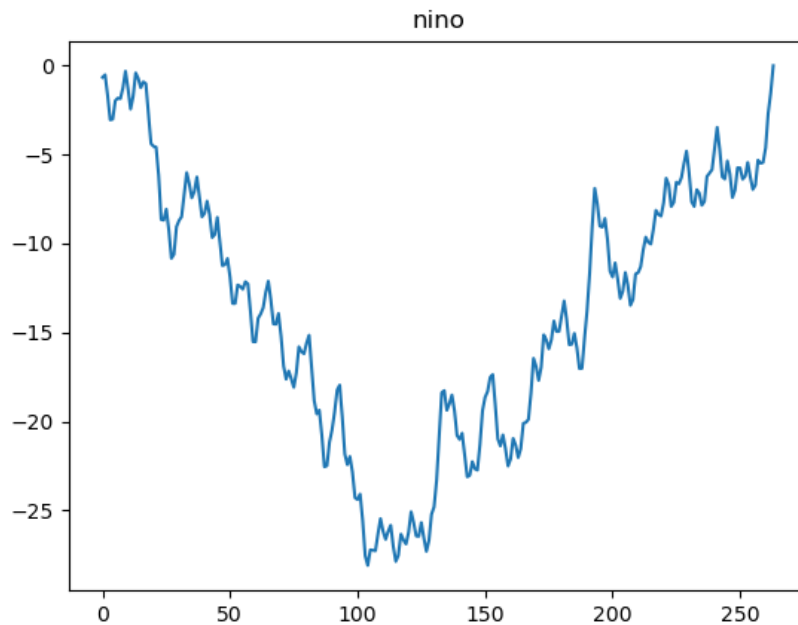
zurich				
Metoda	R/S *	DFA *	DMA *	Falka Haar’a *
Wykładnik H	0.89	1.4	0.58	0.91

Odrzucono pierwszą anomalię w wynikach: metoda DFA przekroczyła wartość 1, co nie ma prawa zajść. Pozostałe metody, pomimo że ich współczynniki znajdują się w zakresie $[\frac{1}{2}, 1]$ są niezgodne, co do siły korelacji. Z dokonanych wcześniej analiz wiadomo, że metoda DMA jest najmniej wiarygodną. W oparciu o to założenie i na podstawie wykresu 5, odrzucono ją, zostawiając dwie wartości, obie zbliżone do 0.9. Ponieważ zilustrowane dane na wykresie 5

sugerują postępujący trend do wzrostu wartości, wywnioskowano, że badany szereg jest silnie skorelowany, o współczynniku korelacji $H \approx 0.9$.

3.5 Analiza temperatury na powierzchni morza (263 pomiary)

Plik nino.txt zawiera pomiary temperatury powierzchni morza.

Wykres 6. Zmodyfikowane dane z pliku nino.txt

Jest to szereg o dosyć krótkim okresie obserwacji, dlatego dobrane okna badawcze dla metody DMA mają bardzo niskie wartości. Wybrano zakresy $n \in [5, 7]$ oraz $n \in [5, 8]$. Zakresy te różnią się jednym pomiarem i zostały przedstawione, w celu pokazania, jak może zmienić się wartość wykładnika H , w zależności od ilości badanych długości n .

Przy metodzie DFA także odrzucono jeden i dwa pomiary i przedstawiono różnicę w otrzymanych wynikach.

nino					
Metoda	R/S *	DFA *		DMA *	
		Odrzucono 2	Odrzucono 1	$n \in [5, 7]$	$n \in [5, 8]$
Wykładnik H	0.54	0.59	0.51	0.53	0.45

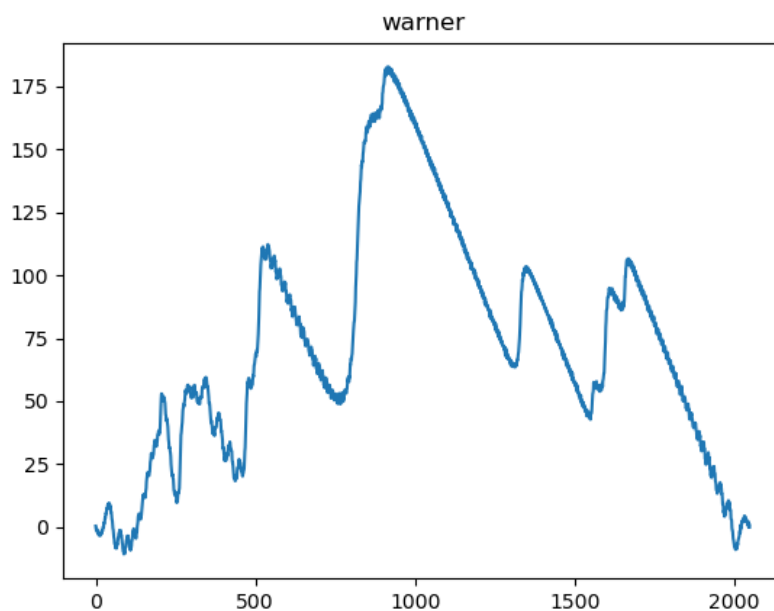
Wykładnik H dla metody R/S jest bliski wartości brzegowej 0.5, która jak wyjaśniono na wstępie, jest uznawana za teoretyczną. Ponieważ osiągnięcie wykładnika o sile dokładnie 0.5 jest wysoce nieprawdopodobne, a nawet niemożliwe, moc korelacji oscylująca wokół 0.5, tak jak w tym przypadku, może oznaczać szereg nieskorelowany.

Przyglądając się metodą DFA i DMA, zaobserwowano, że różnica w ilości wykonanych pomiarów, nawet jeśli jest to tylko jeden rząd wielkości, może dać widocznie odmienny wynik. Zauważono, że podczas zmniejszania ilości badanych przedziałów, siła korelacji szeregu rośnie. Dla obu metod, odrzucając zaledwie jeden pomiar, wartość wykładnika H wzrosła o 0.8. Wniosek jest następujący: im więcej przedziałów o wielkości n zostanie przebadanych, tym moc korelacji będzie mniejsza. Tym sposobem wartości te mogą szybko zdążyć do 0.

Na podstawie opisanych obserwacji dokonano wniosku, że dane szeregu są ze sobą bardzo słabo powiązane, a współczynnik korelacji waha się w przedziale od 0 do 0.6.

3.6 Dane ...

Przebadano dane z pliku warner.txt pobranego z biblioteki pywelvets.

Wykres 7. Zmodyfikowane dane z pliku warner.txt

Porównano metody R/S, DFA oraz dwa algorytmy falkowe. Metodę DMA odrzucono, ze względu na brak możliwości odnalezienia rozmiarów okien badawczych, które nie dawały by chaotycznego rezultatu, do którego nie da się dopasować się wiarygodnej prostej.

warner				
Metoda	R/S *	DFA *	Falka Haar'a *	Falka Daubechie *
Wykładnik H	0.73	0.76	0.49	0.54

Pojawiła się bardzo duża rozbieżność pomiędzy wynikami dla algorytmów falkowych, a omawianych metod R/S i DFA. Konieczna była by trzecia informacja, która pozwalała by na rozstrzygnięcie, które z metod są bardziej wiarygodne. Ponieważ badany szereg pochodzi z biblioteki poświęconej falkom, można założyć, że to metody R/S, DFA i DMA nie są przystosowane do badania omawianego ciągu.

Przyjmując taki wariant, szereg ten jest nieskorelowany, ponieważ otrzymane wykładniki H, znajdują się w pobliżu 0.5. Zgodnie z ustaleniami z przykładu wcześniej, taki rezultat uznaje się za biały szum.

Gdyby jednak przyjąć założenie, że to metody R/S i DFA są bardziej wiarygodne, szereg byłby skorelowany, o mocy $H \approx 0.75$

4. Podsumowanie

Nie można stwierdzić zależności, że jeśli algorytmy dają podobne wyniki dla jednych szeregów czasowych, to dla każdego innego przypadku też będą ze sobą zgodne.

różnica w ilości wykonanych pomiarów, nawet jeśli jest to tylko jeden rząd wielkości, może dać widocznie odmienny wynik.

Przypisy

* – wszystkie podane wyniki są w przybliżeniu do 2 miejsc po przecinku.

Literatura

1. *Porównanie różnych algorytmów wyznaczania wykładnika Hursta* – Szymon Peszek
2. [WYKORZYSTANIE WYKŁADNIKA HURSTA DO PROGNOZOWANIA ZMIAN CEN NA GIEŁDZIE PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH](#)
3. [STATISTICAL PROPERTIES OF OLD AND NEW TECHNIQUES IN DETRENDED ANALYSIS OF TIME SERIES](#)
4. [Wikipedia – Hurst Exponent](#)
5. [UJ wykłady Paweł Góra](#)
6. [Metody Analizy długozasięgowej](#)
7. [Detrending Moving Average variance: a derivation of the scaling law](#)
8. <https://quantdare.com/demystifying-the-hurst-exponent/>
9. [Korelacje](#)
10. [Odchylenia standardowe](#)
11. [Fluktuacje](#)
12. [Random Walk](#)
13. <http://www.foton.if.uj.edu.pl/documents/12579485/e3ed4beb-cb0f-450a-a1db-77cc97849204>